

Надія Гаврилук

Історія експромту Лесі Українки

У статті розглянуто історію написання та публікації вірша Лесі Українки «Impromptu». На підставі свідчень сестри поетеси, Л.М. Старицької-Черняхівської, архівних документів і коментарів до видань творів Лесі Українки подано версії датування цієї поезії, місця та обставин її написання.

Ключові слова: історія написання та публікації, автограф, список.

Nadiya Gavrylyuk. History of Impromptu of Lesya Ukrainka

In the article is considered the history of writing and publication of poem of Lesya Ukrainka Impromptu. On the basis of certificates of sister of poetess and L.M. Starickoy-Chernyakhivskoy, archival documents and commentaries on the publication writings by Lesya Ukrainka versions of dating of this poetry, place and circumstance of creation are given.

Keywords: history of writing and publication, autograph, duplicate.

Вірш Лесі Українки «Impromptu» («Когда цветет никотиана») – єдиний, написаний російською мовою. Цікаві свідчення про історію його написання знайдено в архіві Анатолія Костенка, дослідника життя і творчості поетеси. В додатку до листа від 16 березня 1968 року сестра Лесі Українки Ізидора Косач, що проживала на той час в Нью-Джерсі (США), подає такі відомості: «Ось за яких обставин його написала Леся: у Колодяжному гостював рос. поет Мачтет (досить близько був знайомий з родинами Косачів, Лисенків і Старицьких). Це було 1896–1897 року (я по інших асоціаціях знаю, що то було *не пізніше* 1897 року) в другій половині літа. Він запрошував тоді Лесю до співробітництва в якомусь російському журналі, (просив дати вірш

до друку йому, а він передасть). На це Лєся рішуче відмовила і сказала, що не пише віршів поросійські принципово, що нема чого збагачувати чужу, а не свою літературу, досить уже наших письменників забрала Росія. На це Мачтет жартома сказав, що певне, у Лєсі не вийдуть добрі вірші, (такі, як її українські) поросійські і тому вона не хоче їх писати...

Тоді Лєся відказала, – “що я можу і по російському написати непогані вірші, то я Вам зараз доведу, от візьму і напишу зараз, але друкувати їх *ніколи* не дам згоди”.

Пішла до стола письмового, тут таки у “Лєсиному або білому домику”, що був оточений квітниками; саме тоді у вечері все повітря було насичене пахом нікоціани / білий тютюн – квітка, що особливо сильно пахне по заході сонця/. І за якийсь короткий час написала цей вірш:

Когда цветет никоциана,
Все, все тогда полно обмана,
Опасна ночи тишина;
Как то затишье роковое,
Когда коварная волна
Хранит молчание гробовое.
И если вы тогда вдвоем,
И перед вами светят очи,
Как отражение звездной ночи,
И голос милый Вам звучит,
Как-будто в тишине журчит
Струя забытого фонтана,
Бегите прочь от этих чар,
Они зажгут в душе пожар,
Когда цветет никоциана»¹.

¹ ІЛ. – Ф. 214. – Фонд А. Костенка перебуває в стані опрацювання, тому, використовуючи його матеріали, ми не маємо змоги посилатись на одиниці збереження. Авторські підкреслення передано курсивом, правопис авторки збережено.

Отже, за версією Ізидори Косач, вірш «Impromptu» було написано в Колодяжному в другій половині літа 1896 або 1897 року.

Наведений текст сестра поетеси супроводжує доволі емоційним коментарем, який проливає додаткове світло на створення й публікацію вірша:

«1963 р. його надрукував М. Рильський (не знаю, звідки він його взяв?) У десятитомнику (у I томі) він надрукований, але зі змінами, а саме: п'ять рядків /2,3,4,5,6/ не Леся написала (порівняйте її текст). 8-ий рядок теж змінений, 9-ий хтось вигадав сам (у Л. його нема), у 12-му рядку замість «забытого» фонтана, написано «волшебного». І нарешті цілих 16 рядків (!) дописав хтось після кінця, що у Лесі. Хто ті зміни поробив, не знаю, в книжці (I том) у примітках не зазначено.

Вірш одразу мама переписала і у неї він був довгі роки, а мені дала його мама вже 1913 року. У нас його ніхто не переписував, а напам'ять його знали (сестра Ліля, Людмила Мих. Старицька і М. Мих. Беляєва)².

Зі сказаного випливає, що 1) існувала копія вірша «Impromptu», зроблена рукою Олени Пчілки; 2) Ізидора Косач вірша напам'ять не знала, отже, подавала його за рукописним джерелом (ймовірно, саме за копією, що потрапила до неї від матері в 1913 році). Копія передбачає дослівне відтворення тексту. Можливо, саме ця обставина дала підстави Ізидорі Косач говорити про те, що автор наведеного нею тексту – Леся Українка та доволі категорично висловлювати сумнів щодо авторства тексту, вміщеного у виданні 1963 року.

Така безапеляційність виглядає досить дивно з огляду на те, що вірш «Impromptu» («Когда цветет никотиана») вперше опубліковано за шістнадцять років до київського десятитомника 1963 року. Львівське видання 1947 року, що вийшло друком у видавництві «Вільна Україна», варте пильнішої уваги, бо воно упорядковувалося Марією Деркач спільно з Ольгою Косач-

² Там само.

Кривинюк³, сестрою Лесі Українки, що була найближчою до поетеси духовно і за віком. Публікатор та автор коментарів Марія Деркач щодо джерела тексту зазначає: «Рукопис, чернетка олівцем зберігся в архіві Лесі Українки. Вірш цей написала Леся жартома, у відповідь на питання російського письменника Григорія Олександровича Мачтета, чи потрапила б вона писати вірші російською мовою. Згадка про це в Літературно-Науковім віснику 1913 кн. 10. С. 21., Радянське літературознавство. Ч. 2– 3. 1938 С. 114.»⁴.

Порівняймо текст Лесиного автографа з текстом, який наводить Ізидора Косач у листі до Анатолія Костенка:

Лист І.П. Косач (Борисової) ⁵	Автограф Лесі Українки ⁶
Когда цветет никоциана, Все, все тогда полно обмана, Опасна ночи тишина; Как то затишье роковое, Когда коварная волна Хранит молчание гробовое. И если вы тогда вдвоем, И перед вами светят очи, Как отражение звездной ночи, И голос милый Вам звучит, Как-будто в тишине журчит Струя забытого фонтана, Бегите прочь от этих чар, Они зажгут в душе пожар, Когда цветет никоциана.	Когда цвѣтеть никотиана И точно свѣтитъ из тумана, Какъ будто [въ сумракъ] падшая звѣзда, Вся блѣдная отъ тайной страсти, Все вокругъ становится тогда Покорно непонятной власти. И если вы тогда вдвоемъ, И возлѣ васъ сіяють очи, Горя таинственнымъ огнемъ, Какъ отраженіе звѣздной ночи, И голосъ милый вамъ звучить, Какъ будто въ тишинѣ журчить Струя волшебного фонтана, Бѣгите прочь отъ этихъ чаръ, Онѣ зажгутъ въ душе пожаръ, Когда цвѣтеть никотиана.

³ Савчук В. Рукописна спадщина Лесі Українки у Львові: джерельна база // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. – Вип. 14. – К., 2009. – 255 с. – С. 203.

⁴ *Леся Українка*. Неопубліковані твори / Під. з рукописів Марії Деркач. – Львів, 1947. – 144 с. – С. 133–134.

⁵ ІЛ. – Ф. 214.

⁶ Там само. – Ф. 2. – Од. зб. 656.

Лист І.П. Косач (Борисової)	Автограф Лесі Українки
	Когда цвѣтет никотиана, Все, все тогда полно обмана, Опасна ночи тишина, Как то затишье роковое, Когда коварная волна Хранит молчанье гробовое. Вот-вот нахлынет звуков рой И встрепенется мысль как птица, И вспыхнет в темнотѣ порой Воспоминанія зарница, Как будто неизвѣстный друг Страницы развернет вам вдруг Давно забытого романа, – О, если дорог вам покой, Не прикасайтесь к ним рукой, Когда цвѣтет никотиана.

У тексті автографа маємо одну правку в третьому рядку вірша: закреслено слова «в сумрак», а зверху дописано «падшая» (вилучений текст подано у квадратних дужках, дописаний – поруч. – *Н.Г.*). Бачимо невідповідність у рядках із другого до шостого, а також у восьмому й дванадцятому. У дванадцятому рядку вірша «Impromptu» як його подає Ізидора Косач, стоїть «забытого фонтана», а у тринадцятому рядку автографа Лесі Українки – «волшебного фонтана». Обсяг вірша теж неоднаковий: у листі Ізидори Косач – п'ятнадцять рядків (одна строфа), у автографі Лесі Українки – 32 рядки (дві строфи).

Якщо зіставити текст автографа Лесі Українки з текстом видання 1963 року, не беручи до уваги правописні розбіжності, знайдемо єдину текстову невідповідність:

Страницы развернет нам вдруг⁷

Страницы развернет вам вдруг⁸

Зазначимо, що цитований рядок у виданні «Леся Українка. Неопубліковані твори» (Львів, 1947) подано як «страницы развернет вам вдруг», так само його подають і московські видання 1950 і 1956 року та київські виданнях 1978, 1981, 1986 років. Тому рядок «страницы развернет нам вдруг» у київському виданні 1963 року, швидше за все, наслідок звичайного друкарського недогляду.

Ймовірно, Ізидорі Косач не було відомо про існування автографу Лесі Українки, що став джерелом тексту для публікації 1947 і 1963 років. До речі, цей автограф став джерелом тексту й для московських видань творів поетеси.

У зібранні творів Лесі Українки у трьох томах, що вийшло в Державному видавництві художньої літератури в Москві 1950 року, у коментарях значиться: «Написано Лесей Украинкой по-русски, как шуточный ответ на вызов русского писателя Г.А. Мачтета»⁹. Зауважмо, що в редакцію цього видання входили М. Рильський, Н. Браун, О. Дейч. М. Рильський був автором однієї з передмов і до московського видання 1956 року, що вийшло у тому ж таки Державному видавництві художньої літератури¹⁰. У світлі сказаного, питання – звідки М. Рильський узяв текст вірша для київського десятитомника 1963 року – стає риторичним.

⁷ *Леся Українка*. Твори У 10 т. – К., 1963. – Т. 1. – 466 с. – С. 232. Далі, посилаючись на це видання, сторінку вказуватимемо в тексті.

⁸ ІЛ. – Ф. 2. – Од. зб. 656.

⁹ *Леся Українка*. Сочинения: В 3 т. – М., 1950. – Т. 1. – С. 341.

¹⁰ *Леся Українка*. Полное собрание сочинений: В 4 томах. – М., 1956. – Т. 1. – 498 с. Далі, посилаючись на це видання, сторінку вказуватимемо в тексті.

Зважаючи на неповну обізнаність Ізидори Косач щодо існуючих джерел тексту та історії його публікації на момент написання листа до Анатолія Костенка, версія наймолодшої сестри поетеси щодо часу й місця написання вірша «Impromptu» («Когда цветет никотиана») потребує детальнішої перевірки, тим паче, що базується вона на дитячих спогадах і подана через багато десятиліть.

У коментарях до видання 1947 року жодних вказівок на час і місце написання твору не знайдемо, як і в московському три томнику 1950 року. Чотиритомник 1956 року до вірша «Когда цветет никотиана» дослівно повторює коментарі видання 1950 року, додано тільки роки життя Г. Мачтета (с. 470). Автор коментарів – Олександр Дейч. Але у цьому виданні ми знаходимо орієнтовне датування вірша, подане під публікацією тексту на с. 219. – [VI–VII. 1899 (?)]. Чим обумовлене дане орієнтовне датування, в коментарях не уточнюється.

Зауважмо, що у «Примітках» до видання 1963 року (с. 443) зазначено: «Вперше надруковано в кн. Леся Українка. Неопубліковані твори, с. 12. Поезію написано експромтом на запитання російського письменника Григорія Мачтета, чи Леся Українка змогла б писати вірші російською мовою. Датується орієнтовно 1899 р. – роком зустрічі Лесі Українки з Мачтетом у Києві».

Отже, за версією, викладеною у примітках до видання 1963 року, вірш «Impromptu» датовано орієнтовно 1899 роком. Місце написання прямо не назване, та у підтексті звучить вказівка на Київ, де відбулася зустріч із Григорієм Мачтетом. Припускається, що саме ця зустріч супроводжувалася розмовою про те, чи зможе Леся Українка написати вірш російською, а також, що вірш був написаний тут-таки, експромтом, на що вказує відповідний заголовок французькою: «Impromptu».

Звернімося до спогадів Людмили Старицької-Черняхівської, що їх згадує Марія Деркач у примітках до львівського видання 1947 року. Ці спогади було вміщено у «Літературно-

науковому віснику» за 1913 рік^{11*}, присвяченому пам'яті Лесі Українки. У матеріалі «Хвилини життя Лесі Українки» оповідається історія написання вірша «Impromptu»: «На прикінці 90 років до Києва почав наїздити наш незабутній друг Григорій Олександрович Мачтет, він цікавився і українськими справами і українською літературою, познайомився з Лесею, дуже вподобав її і її талант. Раз для спроби попросив він Лесю написати йому вірш по російськи, і Леся за ради жарту подала йому російський вірш. Мачтет був у захваті від нього. Оскільки я пам'ятаю, – починався той вірш так:

Когда цвѣтетъ Никоціана,
 Все, все тогда полно обмана.
 Опасна ночи тишина,
 Какъ то затишье роковое,
 Когда коварная волна
 Хранитъ молчанье гробовое.
 И если вы тогда вдвоемъ
 И передъ вами свѣтятъ очи,
 Какъ отраженье звѣздной ночи,
 И голосъ милый вамъ звучитъ,
 Какъ будто въ тишинѣ журчитъ
 Струя забытого фонтана, –
 Бѣгите прочь отъ этихъ чаръ:
 Онѣ зажгутъ въ душѣ пожаръ,
 Когда цвѣтетъ Никоціана!».

Зі свідчень Людмили Старицької-Черняхівської випливає, що 1) вірш було написано наприкінці 1890-х років (для дати, яку наводить Ізидора Косач, доречніше, мабуть, вжити вираз «середина 90-х років»); 2) тоді ж відбулося й особисте знайомство Григорія Мачтета і Лесі Українки; 3) ці події відбувалися

¹¹ *Старицька-Черняхівська Л.* Хвилини життя Лесі Українки // Літературно-науковий вістник. – 1913. – Том LXIV. – Кн. X. – С. 21.

* Передрук цієї публікації вміщено у кн.: *Старицька-Черняхівська Л.М.* Драматичні твори. Проза. Поезія. Мемуари / Вступ. стаття, упорядкув. та приміт. Ю.М. Хорунжого. – К., 2000. – С. 751.

в Києві; 4) у свідченнях наведено *тільки початок вірша* 5) нема тверджень, що вірш писався експромтом.

Коли порівняти тексти, що їх наводять Л. Старицька-Черняхівська та І. Косач (Борисова), то єдину текстова відмінність знайдемо у десятому рядку: «И голос милый *нам* звучит/ И голос милый *Вам* звучит». Решта відмінностей – правописного та пунктуаційного характеру. Така подібність текстів засвідчує автентичність джерела, що його цитує у листі до Анатолія Костенка Ізидора Косач.

У такому разі вірш Лесі Українки «Impromptu» («Когда цветет никотиана») має щонайменше дві редакції тексту, він допрацьовувався поетесою. На користь цієї гіпотези свідчить список вірша невідомою рукою, що зберігається у фонді Лесі Українки¹². Вірш подається без закінчення, під текстом – напис на три рядки тією ж рукою, що й вірш: «Далі не пам'ятаю, а вірш складався з двох куплетів». Ця приписка стала поштовхом до припущення, що список зроблено рукою Людмили Старицької-Черняхівської. З фонду Михайла Старицького було взято автограф Людмили Старицької-Черняхівської «Лист до редакції...»¹³. Звірка почерку з основного тексту листа, а також з російськомовних цитат із статті П. Руліна зі списком вірша Лесі Українки дає підстави твердити, що список зроблено рукою Людмили Старицької-Черняхівської.

Порівняємо текст, поданий у Літературно-Науковому віснику («ЛНВ») зі списком*, що зберігається в архіві Лесі Українки:

У тексті списку маємо одну правку в слові «Бѣ[ж]гите»: літеру «ж» закреслено, зверху надписано літеру «г». Текст цей

¹² ІЛ. – Ф. 2. – Од. зб. 751.

¹³ Іл. – Ф. 15. – Од. зб. 159.

* До списку вірша «Impromptu» («Когда цветет никотиана»), здійсненого рукою Людмили Старицької-Черняхівської, долучено клаптик паперу. На ньому рукою невідомою особою олівцем зазначено: «Генезу цього вірша ближче знає Л.М. Старицька-Черняхівська». Отже, свідчення Людмили Старицької-Черняхівської стосовно виникнення твору автор записки вважає гідними довіри.

Текст вірша у «ЛНВ»	Текст вірша зі списку Л. Старицької
Когда цвѣтетъ Никоціана, Все, все тогда полно обмана. Опасна ночи тишина, Какъ то затишье роковое, Когда коварная волна Хранить молчанье гробовое. И если вы тогда вдвоемъ И передъ вами свѣтятъ очи, Какъ отраженье звѣздной ночи, И голосъ милый вамъ звучить, Какъ будто въ тишинѣ журчитъ Струя забытого фонтана, – Бѣгите прочь отъ этихъ чаръ: Онѣ зажгутъ въ душѣ пожаръ, Когда цвѣтетъ Никоціана!».	Когда цвѣтетъ никоціана И словно свѣтитъ изъ тумана, Как будто павшая звезда, Вся блѣдная отъ тайной страсти, Покорно все вокругъ тогда Какой-то непонятной власти... И если вы тогда вдвоемъ И передъ вами свѣтятъ очи, Какъ отраженье блѣдной ночи, И голосъ милый вамъ звучить, Какъ будто въ тишинѣ журчитъ Струя забытого фонтана, – Бѣ[ж]гите прочь отъ этихъ чаръ, – Онѣ зажгутъ въ душѣ пожаръ, Когда цвѣтетъ никоціана. Когда цвѣтетъ никоціана Все, все тогда полно обмана. Опасна ночи тишина, Какъ то затишье роковое, Какъ то затишье роковое, Когда коварная волна Хранить молчанье гробовое. И если вы тогда вдвоемъ...

має спільні моменти як з автографом Лесі Українки, так і з текстом, що його наводить Ізидора Косач:

- рядок 2-ий автографа звучить: «И точно свѣтит из тумана», у списку Людмили Старицької – «И словно свѣтитъ изъ тумана»; у публікації «Літературно-наукового вісника» і листі Ізидори Косач цей рядок відсутній;

- рядок 3-ій автографа звучить: «Как будто [в сумрак] павшая звѣзда», у списку Людмили Старицької – «Как будто павшая звѣзда»; у публікації «Літературно-наукового вісника» і листі Ізидори Косач цей рядок відсутній;

- рядки 5–6-ий автографа звучать: «Все вокруг становится тогда / Покорно непонятной власти», у списку Людмили Старицької – «Покорно все вокругъ тогда / Какой-то непонятной власти...»; у публікації «Літературно-наукового вісника» і листі Ізидори Косач ці рядки відсутні;

- рядок 8-ий автографа звучить: «И возлѣ вас сияют очи», у решті варіантів відповідний рядок поданий: «И передъ вами свѣтятъ очи»;

- рядок 10-ий автографа звучить: «Как отраженъ звѣздной ночи». Так само відповідний рядок поданий у Ізидори Косач і в публікації журналу «Літературно-науковий вісник», а у списку Людмили Старицької він звучить: «Какъ отраженъ блѣдной ночи»;

- рядок 13-ий автографа звучить: «Струя волшебного фонтана», решта джерел подають відповідний рядок: «Струя забытого фонтана».

Рядки, що наводяться Людмилою Старицькою-Черняхівською у списку вірша «Impromptu» («Когда цветет никоциана») як початок другої строфи, тотожні відповідним рядкам автографа, а у тексті, що його наводить Ізидора Косач, і у публікації журналу «Літературно-науковий вісника» – першим семи рядкам вірша.

Наявність як тотожних, так і відмінних рядків у тексті зі списку Людмили Старицької-Черняхівської та текстах, що їх наводять Людмила Старицька-Черняхівська у публікації на сторінках «ЛНВ», Ізидора Косач у листі до Анатолія Костенка, а також у тексті автографа Лесі Українки, гадаємо, свідчать про роботу поетеси над текстом вірша «Impromptu» («Когда цветет никотиана»). Припускаємо, що первісний текст був таким, як його наводить Ізидора Косач у листі до Анатолія Костенка, або ж дещо більшого обсягу, але з ідентичним початком (як про це свідчить Людмила Старицька-Черняхівська в публікації ЛНВ). Згодом лірична сценка переосмислюється за рахунок поглиблення пейзажної складової, що творить

психологічний паралелізм до настрою персонажів (список рукою Людмили Старицької-Черняхівської). Далі йде стилістична робота з текстом і її вивершення в автографі Лесі Українки (ф. 2, од. зб. 656), ідентичний список якого рукою невстановленої особи чорнилом, знаходимо там само¹⁴.

Зауважимо, що розбіжності у датуванні вірша знаходимо й у виданнях після 1963 року. У коментарях до найповнішого на сьогодні зібрання творів поетеси (автор – Н.О. Вишневська) зазначено, що «вперше надруковано у виданні: *Леся Українка. Неопубліковані твори*, стор. 12. Автограф. – Ф. 2, № 656. Датується орієнтовно 1899 р. Подається за автографом»¹⁵.

У чотиритомнику, що вийшов 1981 року у видавництві художньої літератури «Дніпро», коментарі текстів також належать Н.О. Вишневській, зокрема коментар (с. 521) дублює той, що вміщений у дванадцятитомному зібранні, але рядок про орієнтовне датування опущено¹⁶.

У примітках до двотомника, що вийшов у видавництві «Наукова думка» 1986 року (автор приміток – О.Ф. Ставицький) на с. 572 значиться: «Українка Леся. Неопубліковані твори, с. 12. Автограф: ф. 2 № 656 (чорновий). Датується орієнтовно 1898 р. Подається за автографом»¹⁷. Отже, *знаходимо ще одну орієнтовну дату – 1898 рік*.

З опрацьованих матеріалів бачимо розбіжності щодо місця написання: Колодяжне (Ізидора Косач) і Київ (Людмила Старицька-Черняхівська, публікація в ЛНВ; київський десятитомник 1963 року) та часу написання: друга половина літа 1896–1897 (Ізидора Косач), 1898 (О.Ф. Ставицький, київський двотомник 1981 року); 1899 (київський десятитомник 1963 року; Н.О. Вишневська, дванадцятитомне зібрання 1975 року;

¹⁴ ІЛ. – Ф. 2. – Од. зб. 750.

¹⁵ *Леся Українка*. Збір. творів: У 12 т. – К., 1975. – Т. 1. – С. 417.

¹⁶ *Леся Українка*. Твори: У 4 т. – К.: Дніпро, 1981. – Т. 1. – С. 521.

¹⁷ *Леся Українка*. Твори: У 2 т. – К., 1986. – Т. 1. – С. 572.

О. Дейч, московський чотиритомник 1956 року). Яка версія ближча до істини?

У листах Лесі Українки до брата Михайла зустрічаються згадки про перебування Григорія Мачтета у Києві¹⁸ та про потребу перекласти деякі його твори українською¹⁹. Вказані листи датуються вереснем 1889 року та 8–10 грудня 1889 року відповідно. Подальших згадок Г.О. Мачтета в листуванні поетеси не знайдемо. Немає і письмових свідчень авторки про історію написання вірша «Impromptu» («Когда цветет никотіана»). Особисте знайомство письменників, за свідченням Людмили Старицької-Черняхівської, відбулося наприкінці 90-х років у Києві. З біографії Григорія Мачтета відомо, що російський письменник тривалий час проживав на Україні під негласним наглядом поліції: з березня 1887 до початку 1891 року в Одесі, а у період з 1897–1900 у Житомирі, бував у Києві.

Якщо вірш, як свідчить Л. Старицька-Черняхівська, постав після особистого знайомства письменників у Києві, то коли це могло відбутися? Леся Українка, як видно з її листування, була у Києві в періоди 9.11.1895–17.03.1896; 18.11.1896–2.06.1897; 19.09.1898–4.01.1899; 2.10.1899–11.02.1900. *Зустріч могла мати місце у першому півріччі 1897 року; з вересня 1898 до січня 1899; з жовтня 1899 до лютого 1900.*

А як бути щодо версії про Колодяжне як місце написання твору? За датуванням листів Лесі Українки в орієнтовний період написання експромту бачимо, що 1896 року Леся Українка перебувала в Колодяжному від 28.V.–28.IX (за ст. ст.). Наступне літо минуло в Ялті, літо 1898 року проходило в Ялті, Одесі та Гадячі. У 1899 році до 1 липня поетеса перебувала в Берліні, з 9 липня по 27 серпня – в Гадячі. Як бачимо з листування, Леся Українка перебувала у Колодяжному з травня до вересня 1896 року. Другу половину літа 1896 року Ізидора Косач

¹⁸ Леся Українка. Збір. творів: У 12 т. – К., 1978. – Т. 10. – С. 35.

¹⁹ Там само. – С. 42.

вказує як одну з орієнтовних дат написання вірша «Impromptu». Існує низка фотографій Лесиного «біленького» будиночка у Колодяжному, перед вікнами якого – квітучий кущ нікотіани. Для прикладу, можна згадати фото, вміщене у книзі Ольги Косач-Кривинюк «Хронологія життя і творчості Лесі Українки»²⁰. *Для достовірності бракує однієї суттєвої деталі – документальних свідчень щодо перебування Григорія Мачтета в Колодяжному як тоді, так і загалом.*

Коли зважати, що вірш писався експромтом у присутності російського письменника, то маємо визнати слухність «київської» версії його появи. Знаючи, яку роль у творчості Лесі Українки відігравала уява, фантазія, можна зробити цілком вірогідне припущення, що образ квітучого куща виник в уяві авторки як асоціація до художнього образу, коли Леся Українка перебувала в Києві. Адже поет не завжди пише з природи, дуже часто давно бачений у реальності (або й в уяві) образ зринає з новою силою під впливом певного емоційного відруху.

Але як тоді бути із редакціями тексту, що засвідчують роботу авторки над словом? Або редагування тексту відбувалося одразу, *експромтом*, або ж у період між приїздами Г.О. Мачтета до Києва наприкінці 90-х років XIX століття. Друге видається більш вірогідним з огляду на значу образно-семантичну зміну тексту.

Те, що рукопис «Impromptu» – документ «скоріше повторної, ніж первісної обробки», коли «вір фіксовано після утвердження (чи то в пам'яті, чи на папері) всіх його деталей аж до графічної подачі рядків і строф», припускав ще Григорій Аврахов, спираючись на результати палеографічного дослідження. На підставі цього ж дослідження вченим було встановлено однотипність палеографічних характеристик рукопису вірша «Impromptu» з автографом поезії «Як я люблю оці години

²⁰ Косач-Кривинюк О. «Хронологія життя і творчості Лесі Українки» / Репринт. вид. – Луцьк, 2006. – Вклейка між с. 880–881.

праці»: «сірий шорсткий папір 22 x 17,5 см без водяних знаків чи іншої фабричної прикмети». Ця однотипність дала підстави припустити, що вірш «Імпromptu» написано приблизно у той самий час, що й «Як я люблю оці години праці», датований Лесею Українкою 19 жовтня 1899 року²¹.

Орієнтовне датування вірша «Імпromptu», встановлене Г. Авраховим, вірогідне, адже зустріч Лесі Українки та Григорія Мачтета у Києві могла відбутися з жовтня 1899 до лютого 1900. Втім, це датування вчений не вважав остаточним. Можливо, нові штрихи до історії написання цього твору варто пошукати у російських архівах.

Надежда Гаврилюк. История экспромта Леси Украинки

В статье рассмотрена история написания и публикации стихотворения Леси Украинки «Impromptu». На основании свидетельств сестры поэтессы, Л.М. Старицкой-Черняхивской, архивных документов и комментариев к изданиям произведений Леси Украинки представлены версии датирования этой поэзии, места и обстоятельств ее написания.

Ключевые слова: история написания и публикации, автограф, список.

²¹ Григорій Аврахов. «Імпromptu» Лесі Українки. Канонічний текст та хронологія // Радянське літературознавство. – 1972. – № 2. – С. 67–68.